הרב יאיר דיעי יצ"ו
ישיבת הר המור

טלטול ומשחק בכדור ובשאר משחקים בשבת

הסוגיא בגמרא בענין כיסויי הכלים — בדברי השבה"ל
אם צריך "תורת כלי" או דסגי בשימוש — בדברי העולת שבת והלבוש
בענין טלטול הכדור בשבת — תשובות עמ"ש בספר מנוחת אהבה העולה מן האמור

הסוגיא בגמרא בענין כיסויי הכלים

הגמרא בשבת סוף פרק כל הכלים (קכו:) אומרת שכדי שיוכלו לטלטל את כיסויי הכלים צריך שתהיה על הכיסוי "תורת כלי". ונחלקו רש"י ותוס' שם מהי "תורת כלי" האמורה. רש"י כתב שצריך שיהיה ראוי לשימוש אחר, ועי"ז חלה עליו תורת כלי. אבל תוס' כתבו בשם ר"ת בזה"ל:

> "ואין נראה לר"ת כי למה יש לנו להצריך שלדבר אחר יהא ראוי, כיון שראוי לדבר זה. אלא נראה לר"ת דה"פ דאיכא תורת כלי עליו שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך שמאחר שלכך תיקנו והכינו לכך יש תורת כלי עליו אפילו אינו ראוי לדבר אחר כמו חריות של דקל שאינן ראוין לשום תשמיש אלא לישיבה אף על פי כן יכול להכינם ולטלטלם בשבת."

ונראה דרש"י ס"ל דבעינן שם "תורת כלי", היינו שצריך שמלבד מה שיהא ראוי לשימוש תהיה עליו ג"כ תורת כלי. ואותו שם כלי אינו חל על מה שהוא ראוי לשימוש לנעול ולפתוח שזה אין דרך כלי אלא דרך בנין, ר"ל שאינו שימוש של כלי שאין זה חשוב שימוש אלא בנין וסתירה, אף שהיא בנייה וסתירה מותרת בשבת מ"מ אינה מחשיבה אותו לכלי. אבל ר"ת ס"ל שאין "תורת כלי" אלא מה שראוי הוא לשימוש ה"ז מחשיבו לכלי[1].

אם צריך "תורת כלי" או דסגי בשימוש

ונראה לי דהך פלוגתא היינו נמי פלוגתא שהביא מרן בב"י בסוף סימן ש"ח, דשבלי הלקט אסר טלטול כדור שאינו ראוי לצור ע"פ צלוחיתו, וכתב שם שמדברי התוס' דביצה נראה דס"ל דשרי כיון שראוי הוא לשחוק. ונראה דהיינו כדהכא, דתוס' ס"ל דשימוש המשחק ה"ז מחשיבו לכלי

1 ונראה נפקותא מדבריהם, דלרש"י מסמרים וברגים וכדומה אין תורת כלי עליהם והם כמוקצה מחמת גופן, לפי שאין תורת כלי עליהם אלא דרך בנין, אבל לתוס' מה שהם עומדים לשימוש לתקעם בקיר ולהחזיק על ידם דבר אחר ה"ז שימוש, והוו כלי שמלאכתו לאיסור ושרי לצורך גופו ומקומו.

ומותר בטלטול, והשבה"ל ס"ל דאין זה חשוב שימוש של כלי ולהכי כל שאינו ראוי לדבר אחר אסור בטלטול[2].

ומרן בשו"ע (שם סעיף מה) פסק לאסור. ונראה להסביר, שמה שפסק מרן שם בענין הכדור כמאן דאסר ולא כמאן דשרי אע"ג דקי"ל בכל ספק דרבנן לקולא, הוא מפני מה שהביא מרן בב"י שם בסו"ד שלא חרב טור שמעון אלא על שהיו משחקין בכדור, והיינו מפני שאינו כבוד השבת (דאינו נראה דהיינו מפני שעברו על איסור מוקצה לכך נחרבה כל העיר. ועוד למה אמר שהיו "משחקין" בכדור, הי"ל לומר שהיו "מטלטלין" כדור, וטפי הי"ל לומר שהיו מטלטלין "מוקצה", דמה איכפת לן איזה מוקצה?). ולכך אף לשונו בשו"ע (סעיף מ"ה): "אסור לשחוק בכדור בשבת", שלא אמר שאסור לטלטלו אלא שאסור לשחוק בו, והיינו לפי שאין דעת מרן לאסור הכדור אלא מפני שאינו כבוד שבת. ויש בזה כמה נפקותות.

ושו"ר בכה"ח (אות רנ"ו) שכתב דהשבה"ל והירושלמי ב' טעמים נינהו, דלירושלמי טעמא מפני זלזול בכבוד שבת, ולשבה"ל טעמא מפני שאינו ראוי לצור ע"פ צלוחיתו, וכתב דלטעם השבה"ל אם הוא ראוי לצור ע"פ צלוחיתו דלא מימאיס כולי האי שפיר דמי, עכת"ד. ומדבריו בסמוך (שם אות רנ"ז) נראה שתפס עיקר בדעת מרן דטעמא משום מוקצה הוא ולכך אסר אף שאר משחקים משום מוקצה כיעו"ש. אולם לענ"ד נראה מלשון מרן בשו"ע שתפס עיקר כדברי הירושלמי דאין האיסור אלא מפני זלזול בכבוד שבת. וכ"נ מספר תניא רבתי בשם מדרש איכה והביאו הא"ר (ס"ק פ"ז)[3]. וע"ע בספר הרוקח (סימן נ"ה) שכתב מפני שהיו משחקין בכדור "ובטילים מן התורה", ונראה דהיינו הך וכמבואר שם, שנראה דעיקר הקפידא מפני שהוא בשבת. והיינו טעמא לפי שמלבד זלזול בכבוד שבת הנה לא ניתנו שבתות וי"ט לישראל אלא כדי שיעסקו בהן בשבת, וא"כ הרי זה הקובע עצמו לביטול תורה מלבד מה שאינו לומד תורה הרי הוא מבזה את השבת, ודו"ק[4]. ולפ"ז אינו מוקצה בעצמו רק שאסור לשחוק בו בפומבי מפני כבוד השבת. ולכך לא החמיר מרן אלא בכדור שיש בו זלזול בכבוד שבת אבל לא בכל משחקים, אע"פ שבדעת השבה"ל לכאורה נראה דכל משחקים דינא הכי.

---

2 וע"ע כיו"ב בדברי מרן בב"י שם לעיל מיניה, שדעת רש"י דבעינן בכיסוי בור ודות שתהא תורת כלי עליהם היינו שיהיו ראויים למלאכה אחרת, אבל דעת ר"ת והרא"ש והרב המגיד דסגי במה שהם מוכנים לשימוש זה. והיינו לשיטתייהו דהכא. ועי"ש בר"ן שאם השתמש בו מע"ש סגי בהא. וכדבריהם פסק מרן שם בשו"ע בסעיף י', ודו"ק.

3 אבל איני יודע למה כתב שנשמט זה מעיני קדשו של מרן ז"ל, דאטו כי רוכלא ליחשב דברי הירושלמי ודברי מדרש איכה, דלהכי הביא דברי הירושלמי שהם יותר דברי הלכה מן המדרש. ואם ר"ל מפני שבמדרש אמר דאינו משום הזנות אלא מפני שהיו משחקין בכדור, ובירושלמי הביא ב' דיעות בזה, הנה נ"ל דאף בזה דקדק מרן להביא דוקא דברי הירושלמי כי היכי דלא ליפלוג השבה"ל על המדרש, וכי מחמת איסור מוקצה חרב עוב"י טור שמעון? אלא ודאי דהשבה"ל ס"ל כמ"ד דלא חרב אלא מפני הזנות, ודו"ק.

4 ודלא כהרב שבילי דוד ס"ק י"ט שכתב שאין חילוק כלל בין שבת לחול, ובמחכ"ת מדברי כל הפוסקים מוכח שלא כדבריו.

ובאמת דעת הגר"מ מאזוז שליט"א בשו"ת מקור נאמן (ח"ב סימנים ש"נ ושנ"א) דכל משחקים מוקצים הם לדעת מרן וכמ"ש הכה"ח, וכ"כ הגר"י יוסף שליט"א בספרו ילקוט יוסף, וכ"פ במנוחת אהבה דלקמיה. אולם מדברי הגר"ע יוסף זצ"ל בחזו"ע ח"ג (עמודים ל"ב ול"ג וכן עמוד צ"ט), וכן בח"ד (עמוד נ"ד) שסתם להתיר משחק "חמש אבנים", נראה שלא אסר שאר משחקים משום מוקצה אלא בכדור כיעו"ש שלא דן בזה אלא משום בטול תורה ויראת שמים שבזה. ומו"ר הרה"ג אליהו אריאל אדרי שליט"א אמר דדוקא בכדור החמיר מרן לפי שהוא כאבן משא"כ שאר משחקים, ואין דבריו מחוורים לי כל הצורך. וע"ע בשו"ת אור לציון (ח"ב פכ"ו תשובה ח' ובביאורים) מ"ש בזה. אע"פ שבמנוח"א כתב בשם הגרב"צ אבא שאול שאוסר לגמרי בכל המשחקים, ודו"ק. ואני הנראה לענ"ד ברור כתבתי.

ולפמש"כ בתחלה הוא מיושב טפי, דדעת מרן מעיקר הדין כדעת ר"ת דהכא, שכן בשו"ע בסוגיין (סימן שי"ג ס"א) הביא דבריו באחרונה וקי"ל כל י"א וי"א הלכה כי"א בתרא, ועוד דבסימן ש"ח ס"י סתם כדברי ר"ת וכמו שציין המג"א כאן לדבריו שם[5]. וכן נראה ממה שמרן בבית יוסף סייע דעת ר"ת מדברי הרב המגיד (וכ"נ קצת מדברי הר"ן שנוטה יותר לדעת ר"ת). וא"כ בנדון הכדור ה"נ קי"ל מעיקר הדין כתוס' דחשיב כלי שמלאכתו להיתר, אלא שלא רצה מרן להקל בזה מפני כבוד השבת. כך נראה לענ"ד, ודו"ק.

ושו"ר למרן הראש"ל הגר"מ אליהו ע"ה בספר מאמר מרדכי (הלכות שבת ח"ד פרק פ"ב סעיף כ"ח) שהתיר מעיקר הדין לשחק בכדור (אם לא שיש בזה זלזול בשבת כיעו"ש), וביאר (שם הערה כ"ט) שכיום יש להקל בכדור שיש לו חשיבות ואינו כמו בעבר שהיה עשוי מסמרטוטים ולא היה חשוב כלל (ובשאר משחקים היקל שם בריש הפרק בשופי אם לא משום ביטול תורה כיעו"ש). ונראה כוונתו שאף לדעת הכה"ח הנ"ל דדעת מרן שכדור הוא מוקצה גמור לפי שאין מחשבת המשחק מחשיבתו לכלי, עכ"פ כאשר ראוי לצור בו ע"פ צלוחיתו שרי וכמ"ש הכה"ח גופיה (אות רנ"ו), וצ"ל דמ"ש לאסור כל מיני משחקים היינו דווקא דמאיסי ככדור, ודו"ק (וכ"נ ממ"ש בביאורים בשו"ת קול אליהו למרן הגר"מ אליהו ע"ה, פט"ו הערה כ"ב, ע"ש ודו"ק). וכן כתב בספר הליכות שבת להרא"י מלכא שליט"א (ח"א פי"ד אות א') בשם הגרי"ש אלישיב והגרש"ז אוירבך זצ"ל, דבזה"ז אף לדעת מרן יש להקל בכדור דלית ביה מוקצה, אבל לא דנו בזה מצד זלזול בכבוד שבת. והעיקר נראה כדברי הראש"ל הגרמ"א ע"ה הנ"ל, ותו לא מידי.

מיהו האמת אומר שידידי יאיר לוי הי"ו אמר לפרש דברי הכה"ח הנ"ל באופן אחר, שמה שכתב הכה"ח שמרן סתם לאסור היינו שסתם במה שאמר שאסור לשחוק בכדור ולא חילק בין אם שחק בו מע"ש או הכינו לכך וכיו"ב דלפי טעם ראשון דמשום מוקצה שרי, ולפ"ז משמע ליה להכה"ח דמרן ס"ל כטעם שני, אלא דהכה"ח ס"ל דאין לחלק בין שחוק הכדור לשאר משחקים

5 והטעם שמרן שם לא הביא ג"כ דעת רש"י הוא כנ"ל דמעיקר הדין ס"ל למרן כר"ת ולכך שם שאין זה עיקר עניינו נקט כעיקר הדין אבל הכא שהוא מקום הסוגיא הרחיב בדיעות הראשונים בזה, וק"ל. ודלא כהרב לבושי שרד שכתב דכוונת המג"א להקשות על מרן למה לא הביא דעת רש"י שם, דאינה קושיא כנ"ל, רק כוונת המג"א לומר דלדינא קי"ל כר"ת, ותו לא מידי.

כמו שכתבתי, שהרי כתב הטעם שהוא זלזול בכבוד שבת לפי שהוא עוסק בדברים בטלים, והאי טעמא איכא בכל מיני שחוק, ולפיכך כתב הכה"ח שכל כלי השחוק הם מוקצים שכיון שאינם ראויים לכלום בשבת הו"ל מוקצה, ולא מטעם ראשון אלא מטעם שני, ודו"ק היטב כי נראה לענ"ד שהוא פירוש נכון בדברי הכה"ח, אע"פ שאינו כמו שכתבתי וכדברי מרן הגר"מ אליהו ע"ה. אולם יש להעיר ע"ז שכל שאינו "מלאכתו" לאיסור, ר"ל שאין עושים בו איסור "מלאכה" אלא שימושו אסור מטעם אחר כדהכא מפני שהוא דברים בטלים, לא ברירא למרן כ"כ דמוקצה הוא וכדמוכח ממה דמספקא ליה למרן בסו"ס ש"ח אם לדעת הרמב"ם שאסור לקרא בשבת בספרי חכמות אם הם אסורים בטלטול, ודו"ק. ולפ"ז נ"ל דעכ"פ יש להתיר הטלטול גם אם לא נתיר המשחק.

אלא שלענ"ד העיקר להלכה נראה כמו שכתבתי, שדעת מרן אינה לאסור כל מיני שחוק אלא כדור שיש בו זלזול בשבת טפי שעושה כן בראש כל חוצות וזורקים אותו מיד ליד (עיין תוס' סנהדרין דף כ"ו ע"א ד"ה כדור בשם המדרש) דאוושא מילתא טפי, אבל כשעושה בביתו או שאר משחקים נראה לענ"ד דאין לאסור וכ"ש שאינו אסור משום מוקצה (ובפרט אי נימא דלתינוקות מותר לשחוק בו, שנראה שאף לדברי הכה"ח אין להחמיר בזה משום מוקצה כיון שעכ"פ ראוי הוא לתינוק, דגבי תינוק ליכא למימר שהוא זלזול בכבוד שבת במה שעוסק בדברים בטלים בשבת. כן נ"ל).

בענין טלטול הכדור בשבת

ועוד יש להרחיב את היריעה בענין טלטול הכדור בדעת שאר הפוסקים כדרכה של תורה, להוכיח שדבר ה' אמת בפיהו של הראש"ל הגר"מ אליהו ע"ה.

מדברי המג"א (ס"ק ע"ב) נראה דעיקר האיסור הוא מפני שלא עשהו כלי כמבואר בסעיף כ"א, היינו דבמחשבה אינו נחשב כלי, והיינו דס"ל שהכדור הוא כאבן שמצאו ולקחוהו למשחק, שהוא עשוי מאילו סמרטוטים שאינם ראויים לכלום וקיפלם ועשה מהן הכדור, ולפיכך הוא מוקצה מחמת גופו שלא נעשה עי"ז לכלי. ולפ"ז אם עשה מעשה גמור לתקנו לצורך המשחק, שפיר דמי לכו"ע. ועיין להא"ר שכתב ע"ד המג"א שלא דקדק בדברי השבה"ל שכתב שמחמת מחשבת "התינוק" אינו חשוב כלי, משמע שאם גדול חשב עליו שפיר חשיב כלי. ואברא שאין דבריו מוכרחים, שלפנינו בדברי השבה"ל הגירסא היא שמחמת מחשבת "השחוק", וא"כ משמע שהחסרון הוא בעצם המחשבה ואפילו של גדול, וכבר העירו כן ע"ד הא"ר (אבל צל"ע אם כוונת השבה"ל לפ"ז שיש חסרון במה שהיא מחשבה של שחוק דוקא או דר"ל שכל מחשבה לא מהניא, ודו"ק). ועיין להפמ"ג שכתב שאם "שחק" בו מערב שבת שפיר דמי, והניח בלשון "צריך עיון"[6].

6 ואין מבורר לי דיו אם מ"ש "צ"ע" הוא משום דלפום קושטא מספקא ליה, או מפני שכן דרכו בכ"מ שכאשר מחדש איזה חדוש אינו סומך לגמרי על דברי עצמו מחמת ענוותנותו ולכך מניח בצ"ע, אע"פ שלפי האמת דעתו להקיל בזה, כאשר ידוע לרגיל בדבריו. ושו"ר להרב אמרי דוד (ס"ק כ"ג) שכתב שהפמ"ג "מחלק" בזה בין שחק מע"ש ללא שחק מע"ש, דמשמע דר"ל שהוא מחלק לדינא והיכא דשחק מע"ש שרי, והיינו כמש"כ דמ"ש הפמ"ג שהוא צ"ע לאו דוקא, ודו"ק.

ומ"מ נ"ל שאם "תיקנו" במעשה ודאי אפילו לא מספקא ליה דשרי. ועיין בלב"ש, וצ"ב אי פליג ע"ז ור"ל דאפילו תיקנו לכך לא מהני דאין צורך משחק מחשיבו לכלי. אלא דא"כ הוא דחוק לענ"ד בדברי המג"א שנראה עיקר דבריו מפני שלא עשה מעשה. וכ"נ מדברי המשנ"ב (ס"ק קנ"ח) שכתב שטעם המתירים הוא כמ"ש מרן בסעיף כ"ב שמועיל ייחוד לעולם להתירו בטלטול, ונראה דר"ל דהאוסרים כאן הכדור היינו משום דס"ל כהי"א התם דאין מועיל, והוא דוחק דא"כ מרן סותר דברי עצמו. אבל עכ"פ אתה למד שכל הדיון הוא מפני שלא עשה בו מעשה, אבל עשה בו מעשה לתקנו לזה שפיר דמי לכו"ע[7]. וכ"ה בשו"ת תורת אמת (סימן ק"פ) למהר"א ששון ע"ה, דפשיטא ליה שאם הזמינם מאתמול לשחק בהם לית בהו דין מוקצה כלל, כיעו"ש.

בדברי השבה"ל

ובאמת לכאורה יש לעיין בדברי השבה"ל גופיה, שכתב הטעם לפי שאינו ראוי לצור ע"פ צלוחיתו כיון דמימאיס, לכאורה הא אפילו יהא ראוי לצור עכ"פ אינו מיועד לזה ואין רוב תשמישו להיתר אלא למשחק, וא"כ מה מהני בזה להתיר המשחק בכדור? ועוד אם הוא כאבן מה מהני מה שהוא ראוי לצור ע"פ צלוחיתו, הרי אף אם מצא בשבת אבן שראויה לצור ע"פ צלוחיתו ולא ייחדה לזה לא מהני מידי? וע"כ כוונתו ששימוש למשחק אינו חשוב שימוש לענין שיחיל עליו שם כלי אחר שהיה מתחלה מוקצה מחמת גופו, אבל אחר שיהיה ראוי לאיזה ענין הרי במה שהוא משמש בתמידות לשחוק בזה חל עליו שם כלי כיון שיש בו ג"כ צד שימוש גמור לצור ע"פ צלוחיתו. ומ"מ שמעינן ודאי שעצם המשחק אין בו איסור כלל, שאם יהיה כלי שמלאכתו להיתר ודאי דשרי לטלטלו לצורך משחק ולא נימא שהוא טלטול שלא לצורך כמו שסברו כמה מרבני זמנינו. ולפ"ז ודאי שכדור שלנו שהוא ראוי לצור ע"פ צלוחיתו שרי לטלטו ואף לשחק בו לכו"ע, ובפרט שעשאוהו מתחלה לשם זה דנ"ל דאפילו לא יהא ראוי לצור מ"מ שרי ולא דמי לכדור דהשבה"ל. אלא שכעת יש לאסרו מטעם זלזול בכבוד שבת וכנ"ל.

בדברי העולת שבת והלבוש

ועוד יש לי להעיר עמ"ש בספר עולת שבת בטעם המתירים לטלטל כדור שהוא "מפני עונג שבת", ולכאורה אין לו ביאור, וכי מפני עונג שבת שרי איסור טלטול מוקצה, שהרי כתב לעיל מיניה בשם הלבוש בטעם האוסרים שהוא מפני שאינו ראוי לצור ע"פ צלוחיתו וכדברי

7 ואע"פ שבדברי המשנ"ב בס"ק קנ"ז לכאורה משמע שכוונתו שאפילו ע"י מעשה לא יועיל להוציאו מתורת מוקצה, כיון שאינו מחיל עליו שם "כלי" אלא שהוא משמש לו לשחוק ואין זה חשוב שימוש ואפילו יהא מתוקן לכך, צ"ע דא"כ אינו ענין כלל למ"ש מרן בסעיף כ"ב. ולפיכך יותר נראה שכוונתו כמש"כ דטעמא דלית ביה מעשה להכי מה שמייחדו למשחק אינו מחיל עליו שם כלי, אבל אם היה ע"י מעשה שפיר דמי. ועוד נראה לומר דאין כוונתו דפליגי בהך פלוגתא דסעיף כ"ב, ומ"ש בטעם המתירים שהוא כסעיף כ"ב אין ר"ל שהאוסרים לא ס"ל הכי, אלא עיקר טעם המתירים מפני שהוא חשוב שימוש והאוסרים הוא מפני שאינו חשוב שימוש לדעתם, אבל עכ"פ ממה שדימה הענין לסעיף כ"ב משמע דאיירי בלא מעשה כלל אלא בייחוד בעלמא, ודו"ק היטב.

השבה"ל? ואין נראה דר"ל דהלבוש פירש כן וליה לא ס"ל הכי אלא שטעמו מפני שהוא ביטול תורה וכיו"ב, ולפיכך המתירים ס"ל דכיון שהוא עונג שבת שרי. ונראה לענ"ד כוונתו שאע"פ שבעלמא אין שחוק זה חשוב להחיל שם כלי על הכדור, מ"מ הכא כיון ששחוק זה הוא עושהו בשבת בשביל עונג שבת הלכך חשיב טפי ומחיל על הכדור שם כלי, ודו"ק. מיהו שוב ראיתי בלבוש שכתב בטעם המתירים שמפני עונג שבת התירוהו, והוא צריך לי עיון טובא היכן מצינו שהתירו חז"ל את הכדור מפני עונג שבת, שלא נמצא זה בשום מקום שהתירו בקום ועשה, רק נחלקו הפוסקים אם הוא נאסר או לא, וא"כ מאן נינהו הנך רבנן שהתירו שחוק הכדור מפני עונג שבת? אבל האמת ניתנה להיאמר שנראה שדברי העו"ש אלו לקוחים ג"כ מן הלבוש, וא"כ אין כוונתו כמש"כ לעיל בדעתו, וצ"ע. אבל נ"ל ששאר פוסקים לא מפרשי לה הכי, כמו שציינתי לדברי המג"א והא"ר ועוד שלא העלו טעם זה על דל שפתיהם, וכבר אתה יודע דעתו של המג"א על ספר עולת שבת, ואף הלבוש פעמים הרבה שנותן טעם מחודש מדעתו ושאר פוסקים פליגי עליה בתוקף, והכא נמי נראה מדברי כל הפוסקים דלאו מטעמיה קאתו.

תשובות עמ"ש בספר מנוחת אהבה

ועיין בספר מנוחת אהבה (ח"א פרק י"ב הערה 121) שהרחיב הדיבור בזה, ולכך אף אני אכתוב על דבריו. דלפי האמור יתיישב מה שהקשה בריש דבריו מהא דלענין טומאת כלים תנן (כלים פכ"ג מ"א) שכדור יש עליו תורת כלי דקי"ל (לעיל קכג.) כל שיש לו תורת כלי לטומאה ה"נ יש לו תורת כלי לשבת, והיינו לפי שמדבר בענין שעשאוהו לכך והרי הוא ודאי כלי בכה"ג כנ"ל. אבל הוא ז"ל יישב למאן דאסר טלטול הכדור דנהי דלענין טומאה יש לו תורת כלי לפי שמשחק עכ"פ שימוש מועט הוא, אבל לענין שבת אין זה חשוב שימוש, שהרי אנו אוסרים טלטול שלא לצורך כלל בכלי שמלאכתו להיתר, א"כ דבר המיוחד למשחק הוא כדבר המיוחד לטלטול שלא לצורך כלל. אולם בעיקר מ"ש שכלי שמלאכתו להיתר נאסר אף לצורך משחק, אין זה מוסכם כ"כ, שדעת הערוה"ש (סימן ש"ח סעיף ט"ו) והגר"ע יוסף זצ"ל (חזו"ע ח"ג עמוד ז') דשפיר דמי לשחק בו דהיינו צורכו בטלטול זה, ור"ל דלא אסרו שלא לצורך אלא היכא שאין בו צורך כלל והידים כמעט מאיליהן מטלטלות הכלים, דבכה"ג קפדינן שלא יטלטלו כלי בלא מחשבת האדם, אבל אם האדם שת לבו למעשיו ובמכוון מזיז כלים להנאת העסק נ"ל דשרי. ואין זה סותר למ"ש עט"ר הגרי"ח מבבל ע"ה בספרו בן איש חי (ש"ב פרשת מקץ אות א') שאם הוא מטלטל "מפני שהידים עסקניות" אסור, דהיינו שאינו שת לבו לזה אלא כמעט מאיליהן עושות כן[8].

8 מיהו אברא דיש להעיר ע"ז כמו שהעיר הרב מנוח"א מדברי השבה"ל שכתב בהדיא דטלטול לצורך משחק חשיב טלטול שלא לצורך. אולם דעת התוס' המובא בב"י דצורך משחק ודאי צורך הוא. ולפמש"כ אף דעת מרן כן, רק שלא רצה להתיר כדור משום כבוד שבת, א"נ לפי שלא הוכן לכך ע"י מעשה, אבל מ"ש השבה"ל שאין צורך משחק חשוב צורך, לא הביאו מרן בב"י כלל. אולם האמת אומר דנראה לי שנשתנו בזה הדורות, שבזמנם המשחקים היו פחותי העם והקטנים והבטילים ממלאכה, ולכך לא היה זה חשוב בעיני בנ"א לצורך כלל. אבל בזה"ז שמשחק הוא דבר חשוב, ומקרבים עי"ז לבבות החברים והמשפחה, אין זה בכלל "טלטול שלא לצורך". כך נראה לענ"ד.

ושנית מ"ש דכיון שאינו חשוב צורך ה"ז כלי שאין בו צורך, מדברי המשנ"ב מוכח דלא כוותיה, שכתב במשנ"ב (שעה"צ סימן ש"ח אות י"ג) דמקלות דלעיל (קכג.) חשיבי כלי שמלאכתו להיתר אע"פ שאמרו שם בגמרא שאסור להפשיט על גביהם כיון שהוא טלטול שלא לצורך, הרי דכל כה"ג חשיב כלי שמלאכתו "להיתר" וכ"ש דלא גרע מכלי שמלאכתו "לאיסור" דלצורך גופו ומקומו יהיה אסור. ולפמ"ש מיושב עוד מה שכתב מרן כאילו מדנפשיה דברי הירושלמי ולא כתב שהביאו גם השבה"ל, לפי שהוא טעם אחר לדעת מרן, דלשבה"ל הוא מפני שאין עליו תורת כלי, אבל להירושלמי הוא מפני כבוד השבת, ואף השבה"ל גופיה שהביא הירושלמי נראה שלא נתכוין להוכיח שאין עליו תורת כלי כיעו"ש, אלא שעכ"פ אסור לשחוק בו (ומ"ש הוא ז"ל שקודם שחיבר השו"ע ראה מקור הדברים וכו', הוא דחוק לענ"ד, בפרט שהוא ז"ל כתב שבא לידו ספר שבה"ל בהיותו כותב את הבית יוסף על סימן ש"ח עצמו, א"כ ודאי בכתבו את הב"י בנ"ד ראה ג"כ דברי השבה"ל בפנים). ושו"ר בשבלי הלקט בפנים, שהוא עצמו הביא הראיה מן המשנה שמטמאת כדור וכתב מזה שיש עליו תורת כלי, אלא שדחה כן בשם מורו רבי יהודה ע"ה שהו"ד בכדור שלהם שיש לו בית קבול אבל בכדור שלנו שאין לו בית קבול אלא כולו עשוי מאיזה בד שכיווצו ועשאו לכדור, אין עליו תורת כלי. הנה אתה למד בהדיא שלא כדברי הרב מנוח"א ז"ל, דשפיר יש ללמוד מדיני טומאה וטהרה לנ"ד. ועוד שלא אמר השבה"ל אלא בדבר שאין לו בית קבול. ועוד דאיירי בכדור שאינו עשוי לכך כ"כ אלא עשאו כן לפי שעה ואין זה חשוב תיקון מעשה, והוא כמו שכתבתי.

ולענין מ"ש עוד המנוח"א ז"ל מדברי האחרונים שאוסרים שאר משחקים כיעו"ש בדבריו, גם לזו לא שת לבי, לפי שאף בזה נראה דכולהו איירי בדבר שאינו "עשוי" מתחלת ברייתו למשחק אלא שלקחו קליפות אגוזים וכיו"ב ועשאום למשחק, ולכך היה פשוט לכל הנך רבוותא שהוא מוקצה ולא הוצרכו לבאר דבריהם מהי טעמא מוקצה הוא, ואף לא טרחו לומר דלכאורה הרמ"א חולק ע"ז, ולציין לדעת מרן שאסר בכדור, אלא ודאי לפי שהרואה יראה שלא באו להכריע בענין הלכתי כ"כ רק למחות בעוברים. ותדע ממ"ש בסו"ד בשם המאמ"ר שהתיר לשחק בכדורים המיוחדים למשחק (וכן משחק ה"ביליארד" הנזכר שם הוא בכדורים כידוע), ותמה עליו שאינו אלא לדעת מור"ם אבל לדידן אסור, אבל לפה"א אין קושי בדבריו כלל והוא תנא דמסייע לן. וכן מ"ש אח"כ בשם הרמב"ם בתשובה שכתב על "אבנים מעשת שן" שטלטולם בלתי ראוי, אפילו אי נימא ד"בלתי ראוי" היינו איסורא ממש משום מוקצה, אע"ג דפשטא דמילתא לא משמע הכי, עכ"פ נראה לומר דהיינו אבנים בעלמא ולא שעשאום ותיקנום כ"כ לצורך המשחק (ומכל הנך נמי שמעת מנייהו שלא כתבו האוסרים לאסור אלא מפני שהוא "מוקצה" והיינו כנ"ל, ולכאורה טפי הי"ל לומר שאפילו יהיה כלי שמלאכתו להיתר הוי טלטול שלא לצורך? אלא משום דס"ל דצורך משחק שפיר צורך מועט הוא עכ"פ). כך נ"ל, ותן לחכם ויחכם עוד.

העולה מן האמור

הכלל העולה מכל האמור ע"פ דרכו של מרן הראש"ל רבי מרדכי אליהו ע"ה, שמרן הקדוש דקדק בלשונו לכתוב שאסור "לשחוק" בכדור, לפי שאת איסור המוקצה שאפשר שיש בו

לחלק מן הפוסקים, פעמים שיש להתירו כגון שהוכן מתחלה לכך ובפרט אם נעשה כן ע"י מעשה וכיו"ב, אבל עכ"פ מחמת זלזול כבוד שבת ח"ו אין להתיר לשחוק בכדור שהוא דבר הנעשה בראש כל חוצות, אבל עכ"פ אינו מוקצה כלל, ושאר משחקים אף לכתחלה יש להתיר כיון שאין בהם זלזול בכבוד שבת. אלא שעכ"פ ודאי יש ליזהר במ"ש מרן הראש"ל שלא יוציא את כל יום השבת במשחקים ודברים בטלים, אבל כדי להחליף כח וכיו"ב שפיר דמי, ועכ"פ אין בהם איסור מוקצה.